

ZB Planbureau
en Bibliotheek
van Zeeland

Kwetsbare groepen en corona

Lessons learned in Zeeland

Maatschappelijke impact van corona

Hoewel Nederland, net als veel andere landen, stap voor stap weer open gaat is de maatschappelijke impact van corona nog niet achter de rug. Bestaand onderzoek laat zien dat corona, naast de directe impact op de fysieke gezondheid, ook een effect heeft gehad op de mentale gezondheid van mensen. Voorts zien we voor jongeren dat er, naast het mentale welbevinden, zorgen zijn over opgelopen leerachterstanden in het onderwijs. Ook vielen harde klappen op de arbeidsmarkt. Bepaalde beroepssectoren - waaronder de horeca - zijn hard geraakt en ondanks de coronasteunmaatregelen moesten met name ZZP'ers, jongeren en flexwerkers plotseling vrezes voor hun inkomenszekerheid. De weerslag van de coronamaatregelen was ook te zien in de sociale sfeer. Minder sociaal contact leidde tot vereenzaming en/of spanningen in huis. Specifiek voor het sociaal domein zijn er uitdagingen voor de komende periode. Zo zijn er zorgen, mede door een tijdelijke stop van huisbezoeken, over mensen die buiten beeld zijn geraakt. Ook zijn er nieuwe doelgroepen die in beeld komen, zoals ZZP'ers met financiële hulpvragen.

Kwetsbare groepen

Het SCP stelt vast dat de maatschappelijke impact op sommige groepen groter is dan op andere. Het landelijke planbureau geeft dan ook aan dat het belangrijk is om de komende periode aandacht te hebben voor deze 'kwetsbare groepen'. In 2020 beschreef de werkgroep Halsema dat door de coronacrisis verschillende groepen burgers kwetsbaar(der) zijn geworden. Kwetsbare groepen zijn vaak mensen die beschikken over weinig hulpbronnen en hebben daarom moeite om hun situatie te verbeteren. Door de coronacrisis bestaat het risico dat de scheidslijnen in de samenleving verharderen. Bestaande kwetsbare groepen worden het hardst geraakt. Daarnaast heeft de crisis een grote groep nieuwe kwetsbaren gecreëerd met o.a. financiële problemen.

Maatschappelijke impact in Zeeland

Eind 2020 is er in Zeeland een initiatief gestart om met een "maatschappelijke routekaart" uit de coronacrisis te komen. ZB Planbureau heeft, in samenwerking met OZO, onderzoek gedaan naar de maatschappelijke impact van corona op kwetsbare groepen in Zeeland. De bevindingen van dit onderzoek dragen bij aan de maatschappelijke routekaart en dienen handvatten te beiden aan lokale overheden en maatschappelijke organisaties ten behoeve van invulling en bijstelling van beleid en strategie. Als Zeeuws Planbureau hebben wij diepte-interviews gehouden ('vertellen') en bestaande cijfers naast elkaar gezet ('tellen') om zodoende tot een 'quick scan' te komen van de impact van corona op kwetsbare groepen. Tijdens een startbijeenkomst op 19 maart 2020 hebben wij met een gerichte selectie van professionals uit beleid en praktijk gesproken over de vragen 'Welke kwetsbare groepen in Zeeland zien we?', 'Wat zijn de belangrijkste 'lessons learned'?' en 'Welke uitdagingen zien we specifiek in Zeeland?'. De uitkomsten van deze eerste inventarisatie waren richtinggevend voor het verdere onderzoek.

In deze oplegger worden de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek beschreven. De hier beschreven impact van corona op kwetsbare groepen is de ervaring van de professionals die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd. Een meer uitgebreide beschrijving van de onderzoeksresultaten is opgenomen in de digitale hoofdrapportage 'Kwetsbare groepen en corona – lessons learned in Zeeland'.

Bestaande kwetsbare groepen - wat zien we in Zeeland?

Mentaal kwetsbaren

"Het is van belang dat cliënten regelmatig gezien worden. Ook om medicijnen af te stemmen"

Els Blok, manager Oosterschelderegio Emergis

We zien in de groep mentaal kwetsbaren steeds meer lichte psychische problematiek en verzwaring van de lichte problemen die er al waren. Zo was er een toename te zien van eenzaamheid en sociaal isolement, angst, stress en spanningen in huis. De tijdelijke stop van activiteiten door welzijnswerk leidde tot minder zicht op kwetsbaren. Ook bij een combinatie van huisbezoek en hulp op afstand blijft persoonlijk contact voor deze doelgroep belangrijk.

Dak- en thuislozen

"Over de hele linie kunnen we spreken van een succes. Het [corona] biedt nieuwe inzichten voor de toekomst van maatschappelijke opvang"

Roderik Bin, regiomanager Leger des Heils

Er is tijdens de crisis veel aandacht geweest voor dak- en thuislozen. De extra budgetten voor tijdelijke huisvesting gaven ruimte voor extra opvang en hadden als doel om slaapplek voor iedereen te garanderen. We zien in deze groep relatief veel zelfredzaamheid en weinig overlast. In de tijdelijke stop van de inloopvoorziening werden vooral sociaal contact, praktische ondersteuning en warme maaltijden gemist. Dat zijn lessen voor de toekomst.

Kwetsbare gezinnen en kinderen

"Het sluiten van de scholen was voor kinderen in kwetsbare gezinnen funest"

Mariska Luiten, Manager ambulante behandeling & pleegzorg Juvent

Welzijnsactiviteiten kwamen stil te liggen, waardoor gezinnen op zichzelf waren aangewezen. Thuisonderwijs was voor veel kinderen zwaar en trok een grote wissel op het gezin, zeker voor gezinnen met een beperkt netwerk. Het lijkt lastig om hulp op afstand te organiseren voor deze groep. Het is daarom zaak om na de coronaperiode kleinschalige activiteiten in welzijnswerk snel op te pakken en voort te zetten. De complexiteit van de problemen binnen deze gezinnen is vaak toegenomen. Tegelijkertijd wordt er veerkracht gezien. Zo bood de periode voor sommige gezinnen ook rust en minder prikkels.

Nieuwe kwetsbare groepen - wat zien we in Zeeland?

Kinderen

"De uitwisseling van kennis in Zeeland is uniek voor Nederland. Tijdens de coronacrisis heeft dat als voordeel gehad dat we snel konden schakelen, ook wekelijks met GGD." *Ad Vis, voorzitter college Albero Scholengroep*

De impact van met name de tweede lock down op kinderen was groot. De leerontwikkeling en de impact van corona hierop verschilt per kind. Er zijn zorgen over de ontwikkeling van sociale vaardigheden van kinderen in de afgelopen periode, zoals het samen problemen oplossen. Op het gebied van leerachterstanden is er een risico dat monitoring van leerprestaties op basis van CITO een grotere kansongelijkheid tussen kinderen in de hand werkt. Welzijnsorganisaties hadden door de stop op activiteiten minder zicht op de doelgroep en vragen zich af of, nu de samenleving weer open gaat, er nog problemen van onder de radar zichtbaar gaan worden.

Jongeren en jongvolwassenen

"Soms merk je ook: dan zijn wij ineens máár een school"

Felix van der Meer, teamleider mavo/vmbo bij Scheldemond College in Vlissingen

De sociale contacten van jongeren zijn lange tijd stilgevallen. Er was sprake van stress en psychische klachten, vooral bij jongeren met onderliggende problematiek. Sociaal isolement leidde tot psychische problematiek en de lichte problematiek die al bestond bij deze groep werd zwaarder. Leerlingen hebben elkaar nodig om te ontwikkelen. Corona heeft bovendien blootgelegd dat de onderwijsprestaties samenhangen met de thuissituatie van jongeren. Net als jongeren ervaren jongvolwassenen ook vaker een sociaal isolement. Jongvolwassenen die begeleid worden naar werk waren door sociaal isolement moeilijker te bereiken. Ook was de drempel om hulp te zoeken hoog.

Ouderen

"Voor veel ouderen het lichtpuntje van de dag en het enige sociale contact dat ze hebben."

Mariska Sijs-Bentshap Knook, projectcoördinator Hulst voor Elkaar, over bezoek van wijkverpleegkundige

In de beginfase van corona lag de focus in verzorgingstehuizen op medische maatregelen. In een latere fase kwam er meer aandacht voor welzijn. De bezoekersstop had een enorme impact op het welzijn van ouderen met name in de verzorgingstehuizen. Het beeldbellen was voor deze doelgroep geen volledige vervanging van het fysieke contact. In de komende tijd is er vanuit welzijnsorganisaties meer aandacht voor het welzijn van ouderen in het algemeen en alleenstaande ouderen in het bijzonder. Ouderen lijken, zo geven de professionals aan, zich beter te hebben berust in de coronasituatie dan bijvoorbeeld jongeren.

Financieel kwetsbaren

"Soms is het de druppel die de emmer doet overlopen. Het is dan niet meer te overzien."

Anoushka Koppelaar, klantmanager Re-integratie bij Orionis Walcheren

Flexwerkers, seizoenarbeiders, ZZP'er en freelancers: de groep kwetsbaren op de arbeidsmarkt heeft een andere vorm gekregen sinds de uitbraak van corona. Zo kwam er (tijdelijk) een nieuwe groep gezinnen in beeld bij de voedselbank. In coronatijd zijn psychische klachten toegenomen onder de kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt; er heerste angst en stress over de toekomst. Welzijnsorganisaties zien nieuwe groepen aankloppen, zoals ZZP'ers met financiële hulpvragen. Deze groepen zijn nog niet goed in beeld en vergen vaak een andere aanpak dan de bekende (financieel) kwetsbare groepen.

Statushouders

"Bedrijven die echt welwillend zijn om met statushouders te werken, zeiden nu 'het kan nu gewoon even niet'"

Sylvia Rook, klantmanager inburgering, gemeente Tholen

In het afgelopen jaar is er minder ondersteuning van statushouders geweest. Er bestaan vooral zorgen over taalachterstanden en sociaal isolement. Deze zaken kunnen invloed hebben op het inburgeringstraject. Het mentaal welzijn van statushouders is ook beïnvloed door bijvoorbeeld een tijdelijke stop op familiehereniging. Ook op de arbeidsmarkt lijken statushouders vaak achter in de rij te staan.

Coronaslachtoffers en nabestaanden

"Het waren met name de mensen met een ongezonde leefstijl die slachtoffer zijn geworden van corona. "Dat moeten we wel meenemen in het beleid, dat preventie zo belangrijk is."

Cora Ruissen, procesleider psychosociale hulpverlening GGD Zeeland

Voor veel coronaslachtoffers geldt een langzaam herstel; ze blijven lang met klachten zitten, zoals vermoeidheid en lopen. Fysieke klachten kunnen ook leiden tot psychische problemen. Nabestaanden zijn kwetsbaar in hun rouwproces. Corona legt het belang van positieve gezondheid en preventie bloot.

Zorgpersoneel

"De werkdruk voor medewerkers was behoorlijk hoog, maar door de saamhorigheid en waardering was er wel een balans."

Ilse Prevoo, staffunctionaris bij SVRZ

Bij zorgpersoneel heerst er een sterk gevoel van verantwoordelijkheid; mensen zijn gedreven en leggen de lat voor zichzelf hoog. Met name sinds het najaar van 2020 begon de werkdruk zijn tol te eisen. Ondanks de hoge werkdruk heerst er een gevoel van saamhorigheid en waardering. Naast zorgen over de mogelijkheden om anderen te helpen was er bij deze groep onrust over veranderende richtlijnen, eigen gezondheid en veiligheid.

Lessons learned in Zeeland

Zicht en contact

De organisaties in het sociaal domein nemen de lessen van de versnelling van digitalisering ter harte. Ze blijven zoeken naar de balans tussen werken op afstand en werken op locatie. Zo is niet alle zorg op afstand te organiseren. Bovendien bestaat het risico met op afstand werken dat een deel van de doelgroep uit beeld raakt. Sommige nieuwe kwetsbare groepen zijn nog niet zo goed in beeld, zoals zelfstandig ondernemers. Kleinschaligheid en het hebben van persoonlijk contact worden door burgers/cliënten gewaardeerd en zijn belangrijk voor professionals om problemen te identificeren.

Op basis van de bevindingen uit het onderzoek komen wij tot de volgende lessen:

- Behoud en versterk samenwerkingen tussen organisaties. Kwetsbare groepen blijven zodoende in beeld en kunnen zo gericht mogelijk worden bereikt en ondersteund¹.
- Start weer met de kleinschalige activiteiten en huisbezoeken zodra het mogelijk is.
- Besteed aandacht aan het opnieuw activeren van de vrijwilligersnetwerken.

Gelijke kansen

Het SCP benadrukt dat een verscherping van ongelijkheden op economisch, mentaal en lichamelijk gebied doorwerken in toekomstkansen van mensen. Ook in Zeeland zien we dat corona een sterke impact heeft op groepen die al kwetsbaar waren, zoals (kinderen in) multiprobleemgezinnen en statushouders. Daarbij zien we ook dat de gezondheidsrisico's van een pandemie het grootst zijn voor deze bestaande kwetsbare groepen.

Op basis van de bevindingen uit het onderzoek komen wij tot de volgende lessen:

- Zorg dat de meest kwetsbare groepen voldoende kansen krijgen, zodat ze niet nog verder achterop raken.
- Geef extra aandacht aan jongeren, bijvoorbeeld op het gebied van mentale gezondheid en voorbereiding op toetreding tot de arbeidsmarkt. Scheer daarbij niet alle jongeren over één kam².
- Zet (nog meer) in op een positieve gezondheid en stimuleer gezond gedrag en een gezonde leefstijl.

Saamhorigheid en veerkracht

Sinds de uitbraak van corona lijkt de saamhorigheid in de samenleving te zijn toegenomen. In het sociaal domein werd dat zichtbaar doordat bijvoorbeeld meer mensen aanklopten bij Veilig Thuis met adviesvragen over huiselijk geweld. Ook bij nieuwkomers (statushouders) zien we de kracht van een netwerk. Tegelijkertijd legt de crisis, mede door het tijdelijk wegvallen van een hulpnetwerk, bloot waar verschillen zitten in veerkracht.

Op basis van de bevindingen uit het onderzoek komen wij tot de volgende les:

- Erken (het gebrek aan) veerkracht en zelfredzaamheid in verschillende kwetsbare groepen en gebruik deze lessen voor beleid en investeringen in de toekomst³.

Belang van monitoring

De VNG-commissie 'Sociale impact COVID-19' benadrukt in haar adviesrapport ook dat veel effecten van de crisis voorsnog niet duidelijk zijn, omdat ze nog niet zichtbaar zijn in de officiële registraties. Ook in Zeeland zijn er vragen over de impact van corona op langere termijn, bijvoorbeeld als het gaat om jongeren, alleenstaande ouderen, maar ook voor de (nieuwe) financieel kwetsbaren zoals ZZP'ers. Registratie-cijfers geven geen volledig beeld van de situatie. Wel bieden de cijfers enige houvast als het gaat om het inzichtelijk maken van de (relatieve) omvang van kwetsbare groepen. Zo leren de cijfers dat Zeeland als regio niet bovengemiddeld grote kwetsbare groepen heeft en dat er indicaties zijn dat de kwetsbare groepen in de steden - relatief gezien - het grootst zijn.

Op basis van de bevindingen uit het onderzoek komen wij tot de volgende lessen:

- Blijf tellen om zicht te houden op de (relatieve) omvang en ontwikkelingen in kwetsbare groepen. Voor deze cijfermatige monitoring wordt in het bijzonder gewezen op de mogelijkheden van benchmarking en benchlearning van Divosa.
- Doorvragen op cijfers en waargenomen ontwikkelingen bij professionals biedt context en duiding. Kwalitatief onderzoek (vertellen) is daarmee een belangrijke aanvulling op de cijfermatige monitoring.

1. De VNG-commissie Sociale impact COVID-19 beveelt in haar adviesrapport gemeenten aan een regisseursrol aan te nemen om de samenwerking tussen ketenpartners te verbeteren (VNG, 2021).
2. Volgens de VNG-commissie Sociale impact COVID-19 is eigenaarschap in deze doelgroep belangrijk en moet gewaakt worden voor het generaliseren van de doelgroep jongeren (VNG, 2021).
3. Dat ziet ook de VNG-commissie Sociale impact COVID-19 in hun aanbeveling aan gemeenten om te investeren in nieuwe vormen van solidariteit en het uitbouwen van een sterk sociaal netwerk.

Samenstelling:

ZB| Planbureau in samenwerking met Overleg Zeeuwse Overheden
Klik [hier](#) voor de volledige publicatie en onderzoeksverantwoording.

Kousteensedijk 7
4331 JE Middelburg
Postbus 8004
4330 EA Middelburg
www.dezb.nl